

Η ποίηση και η ανθρωπιά του Τσέχωφ

«Ο θείος Βάνιας» του Τσέχωφ από την Πειραματική Σκηνή της Τέχνης, στην αίθουσα «Αίμιλιος Ριάδης» στη Δ.Ε.Θ.

Γραφει η ΗΡΩ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ του «θείου Βάνια» είναι τέτοιος πού τό κάνει έργο καθαρά ποιητικό. Παρότι τά πρόσωπα, οί χώροι και οί συμπεριφορές κατευθύνονται από καθαρά νατουραλιστικούς άξονες, ο τρόπος πού ο Τσέχωφ ένοχηστρώνει τόν κατακερματισμένο μύθο του μέ τις φευγαλέες εικόνες και τά ιμπρεσιονιστικά περιγράμματα, αφήνει μιά έντύπωση πέρα από τήν πραγματικότητα.

Τά δύο επίπεδα δράσης πού συνθέτουν τήν τσεχωφική ποιητική είναι παρόντα και στό «θείο Βάνια». Η δράση σέ επίπεδο καθημερινότητας μέ τις αντικειμενικές της άποκαλύψεις και τήν ρεαλιστική μαρφο-ηχητική της δάμηση έναλλάσσει τις συγκρούσεις μέ τις άναστολές και τό στοχασμό μέ τή μελαγχολία τών προσώπων. Η δεύτερη δράση πού κινείται στό επίπεδο τού φανταστικού όργανώνεται πίσω από τά όπτικά και άκουστικά συμβάντα και περικλείει άπόηχους συγκινήσεων, εύγλωττες σιωπές, θαμπές έντυπώσεις, όμορφες προσδοκίες, μανταλωμένες λύπες και άπελπισμένους συμβιβασμούς.

Η συμπλοκή τού ρεαλισμού μέ τό λυρισμό και μέ τις ψυχολογικές ιμπρεσιονιστικές άναφορές διαγράφει τήν ειδική άτμόσφαιρα τού Τσέχωφ μέ τήν όποία έπηρέασε όσο έλάχιστοι συγγραφείς τή νεώτερη δραματουργία.

Μικροί και άληθινοί οί ήρωες τού «θείου Βάνια». Κοινοί άνθρωποι και δραματικές φυσιογνωμίες, κωμικοτραγικοί μοιρολάτρες πού θέλουν αλλά δέν τούς έπιτρέπεται νά αλλάξουν τήν ζωή τους. Παρόλους τούς άξονες σύγκρουσης πού περιέχονται στό έργο τό τραγικό στοιχείο δέν σημαίνεται άπ' αυτούς, αλλά από τήν άναθυμίαση της ψυχικής φθοράς πού άναπέμπει ο μύθος στό σύνολό του.

Η αντικειμενικότητα και ή λωκωνικότητα τού Τσέχωφ είναι κι εδώ παρούσες, άποτελώντας έπιμεριστικά στοιχεία τού προσωπικού ύφους του.

Μέ τό θέμα τού «θείου Βάνια» είχε άσχοληθεί ο Τσέχωφ άπό τό 1888 σ' ένα δράμα του μέ τόν τίτλο «Τό δαιμόνιο τού Λόγγου». Ο «θείος Βάνιας» πού γράφτηκε τό 1899 είναι διασκευή αύτού τού έργου.

Εδώ έχουμε δύο κεντρικά πρόσωπα. Ο ήρωας τού ιστορικού μύθου είναι ο καθηγητής Σερεμπριάκωφ, πού ζει στό χτήμα του μέ τήν κόρη τού Σόνια και τόν κουνιάδο του Ιβάν Πετρόβιτς Βοϊνίτσκι, μύθου τού έργου, πού στό πρόσωπό του κεντρώνεται ή δραματική φόρτιση τού φινάλε.

Στό χτήμα του ο καθηγητής έχει φέρι τή δεύτερη γυναίκα του τή νεαρή Ελενα Αντρέγιεβνα. Η όμορφη παρουσία της γίνεται ή αίτία νά τήν έρωτευτούν ο θείος Βάνιας και ο γιατρός Αστώφ, μέ τόν όποίο είναι κρυφά έρωτευμένη ή άχαρη Σόνια. Οί συναισθηματικοί άξονες σύγκρουσης πού άναπόφευκτα δημιουργεί μιά τόσο μπερδεμένη κατάσταση χρησιμοποιούνται άπό τόν Τσέχωφ μέ τήν αντικειμενική ψυχρότητα τού έρευνητή πού τόν διακρίνει, και παραπέμπουν σέ άτομικές ψυχολογίες δευτερεύοντες κοινωνικοπολιτικούς άξονες (φτώχεια, άρρώστιες και έξαθλίωση χωρικών, έπαρχιακή άπομόνωση, οίκολογικό σύστημα Αστώφ, παρασιτισμός πλουσιών και λοιπά).

Η σύγκρουση τού καθηγητή Σερεμπριάκωφ μέ τόν θείο Βάνια μέ τήν κωμικοτραγική της όψη, προαγγέλλει τή λύση τού δράματος. Ο καθηγητής και ή νεαρή γυναίκα του φεύγουν, και ή μονότονη ρουτινιακή ζωή επανέρχεται γιά τούς υπόλοιπους.

Ο καθηγητής Αστώφ θά έπιστρέψει στους άρρώστους και τά δάση του, ο θείος Βάνιας θά άνακουφίσει τόν πόνο του μέ τή δουλειά και ή Σόνια θά όνειροπολήσει μιά ούτοπική εύτυχία σέ μιά άλλη ζωή. Τέλμα, κατάθλιψη και άνασφάλεια είναι ή τελική άποψη τού Τσέχωφ.

Η αύθεντική ποίηση, ή ανθρωπιά, ή ειλικρινής ήθογράφιση και ή ευαίσθητη και αντικειμενική διερεύνηση της ανθρώπινης ψυχολογίας είναι οί κύριες άρετές τού Τσεχωφικού κειμένου, στις όποιες βασίζεται ή μεγάλη του έπιτυχία μέχρι τις μέρες μας.

Χαρακτηριστικά άναφέρουμε τήν εύστοχη κινηματογραφική μεταφορά τού «θείου Βάνιας» άπό τόν Γκέοργκι Αντρέϊ Μιχάλκωβ - Κονσταλόβσκι (1972) πού μέ τά παραστατικά και σημειολογικά μέσα τού κινηματογράφου πέτυχε νά διαγράψει πέρα από τήν ποιητική και τό προσωπικό δράμα τών προσώπων, τή διαλλακτική της συγκριμένης εποχής τους και της κουλτούρας της.

Η μεταφορά τού «θείου Βάνιας» στό θέατρο τό έλληνικό ακολουθεί μέχρι σήμερα δύο κατευθύνσεις.

Εχουμε άπό τήν μιά μεριά τήν κλασική Στανισλαβική άπόδοση, τήν «Τσεχωφική» δηλαδή αντίληψη, πού έπιβάλλει ειδική τεχνική και ειδική άτμόσφαιρα στό θεατρικά δρώμενα, και άπό τήν άλλη μερικές δειλές προσπάθειες «νεορεαλιστικού» χαρακτήρα, πού προσπαθούν νά έντάξουν τούς Τσεχωφικούς χαρακτήρες σέ πιο διαυγή ψυχολογικά περιγράμματα μέ σκοπό τήν καλλίτερη άποσαφήνιση τών πολύπλοκων σχέσεων πού τούς συναρτούν.

Περισσότερο στό πνεύμα της δεύτερης κατεύθυνσης προσανατολίστηκε ή διεξοδική σκηνοθετική άνάλυση τού Νίκου Χουρμουζιάδη στην παράσταση της Πειραματικής Σκηνής της Τέχνης. Μέ θαυμάσια έκμετάλλευση τών άξόνων σύγκρουσης, προσεκτική άνάλυση της ψυχολογίας τών ήρώων, μέ ποιητικότερη αντίληψη της ρυθμολογίας και τονικότητας τού κειμένου μέ άφογη αισθητική αντίληψη της αισθησης τών χώρων και μέ έντεχνη έκμετάλλευση της επίδρασης τών φυσικών ήχων και τού έξωτερικού περιβάλλοντος στην συγκινησιακή κατάσταση τών προσώπων, όργάνωε ένα καλλιτεχνικότατο και μουσικότατο Τσεχωφικό σύνολο, πού θά μπορούσε νά διδάξει στό κοινό μιά νέα αντίληψη τσεχωφικής έρμηνείας, τήν «άποτσεχωφοποίηση» όπως τήν άποκαλεί ο ίδιος στό σημείωμα τού προγράμματος, άν είχε στη διάθεσή του ώριμους ήθοποιούς, σέ θέση νά συνδυάσουν τό ήθογραφικό διάγραμμα μέ τις ευαίσθητες άποχρώσεις της σκηνοθετικής του έρμηνευτικής.

Είναι κρίμα γιά μιά παράσταση μέ άφογη έπεξεργασία τού κειμένου, μέ ποιητικότητα και έκφραστικότητα, μέ καλαισθητή και λειτουργική σκηνογραφία και προσεγμένα κοστούμια της Ιωάννας Μανωλεδάκη - Λαζαρίδη, μιά παράσταση καλλιτεχνικά προσεγμένη στη λεπτομέρειά της, νά αδυνατεί νά σταθεί σέ επίπεδο έπαγγελματικής έρμηνείας άπό άποψη ρόλων.

Αν έξαιρέσουμε τήν παρουσία της Εφης Σταμούλη πού έπλάσε μέ σίγουρα ύποκριτικά προσόντα και συγκινησιακή οίκονομία τόν ρόλο της Σόνιας, καθώς και τήν άνετη άνταπόκριση στην ψυχρή και στοχαστική προσωπικότητα τού γιατρού Αστώφ τού Νίκου Σεργιανόπουλου, οί υπόλοιποι ρόλοι σταμάτησαν στην άπόδοση τού έξωτερικού περιγράμματος τών θεατρικών προσώπων, σέ τραμακτική άπόσταση άπό τήν πολυεδρικότητα τών Τσεχωφικών ήρώων, ή παρασύρθηκαν σέ καταστροφικούς αύθορητισμούς και έπιτηδευμένη τεχνική στην προσπάθεια νά προσεγγίσουν τήν ήλικία και τήν εποχή τού Τέχωφ.

Ο δαίμονας τού έρασιτεχνικού παιξίματος συνόδεψε τήν παράσταση άπό τήν πρώτη μέχρι τήν τελευταία της πράξη, παρά τήν ό ήθοποιών της Πειραματικής Σκηνής της Τέχνης, πού άπέδωσαν τούς υπόλοιπους ρόλους, Χρήστου Αρνομάλλη (θείος Βάνιας), Θάλειας Σκαρλάτου (Ελενα), Μιχάλης Παπαμιχάλης (Σερεμπριάκωφ), Σοφίας Φιλίππιδου (Μαρία Βασιλιεβνα), Μένης Κυριάκογλου (Μαρίνα) Νίκου Κουμαριά (Τελέγιβ) και Λάτου Κυριακίδη (εργάτης). Δοκιμασμένη θεατρικά ή μετάφραση τού Λυκούργου Καλλέργη.